

ՀԱՆԴԵՍ ՀԱՆԴԻՍԻՑ

ԵՒ

ԼՐԱԳՒՐ ԼՐԱԳՒՐԱՑ

ՈՌՈՍԱՀԱՅ ԹԵՐԹԵՐ

ՏԱՐԱՋ. (Թիւ 1, 2, 3) երեք պրակներէն զատ զանազան յաւելումներ ալ հրատարակած է. Թիւ 1. Կը գտնենք «Նոր դար» Նոր կեանք» վերնագրով խաղաժախ մը արտայայտ կենցաղը. որ բարբառով կը անանկանայ և անձնասպանութեան կը դիմէ. բայց իր որդին կ'ազատէ զինքն. նոյն օրէն նոր կեանք կը սկսի ու կը սրբէ իր քննադատ արտասուքն : Լ. Մարկոսեանց թարգմանած է Փոլ Փաւրժէի «Սիմոնի» աշուան ծննդեան զրոյցը : — «Մի աւարխաղ լուր» վերնագրով զրուկներէն կ'իմանանք որ Պ. Սեդրակ Մանգրինեան որ երկուայց տեսութիւնը բուրբառով կ'արտայայտէ էր, այժմ չափաւարապէս կը տեսնէ : Մանգրինեան Ռուսահայոց մէջ իբրեւ զառարկայ շատ յարգանք և համակրանք կը վայելէ : — Թիւ 2. Կը կարդանք համառոտ տեսութիւն մը ԺԺ դարու վրայ : — Համառոտակէ կը խօսի վերջերս Հրատ մուրակով վրայ իրաւունք ունեւած պաշտօն լոյսերու մասին, և իրայոյ կը սպասէ որոշ տեղեկութիւն առնելու անոր ընտելիներէն : Բայց մը մարդակի աստեղաբաններն արդեօք ձեռնհաս են հիշի տեղեկութիւն մը տալ այդ երկնայային անծանօթ երկրներու մասին. գիտական պատմութիւնը մեզ վրայ է թէ քանի քանի անգամ այս տեսակ յուսահարսութեան մատակեր ենք : Բայց յուսանք և նորէն յուսանք : Սր. Հրանդը համառոտագործ է Ջոհանսմանի Johanneisfeuer նոր արաման («առանձնապէս է կարծես ցոյց տալ, թէ երախտաբանութիւնը սիրոյց ունենէ») : — Թիւ 3. Այս պրակէն կ'իմանանք որ նոյն թիւերէն խմբակի :

« Պ. Տ. Կարգարեան հիւանդ պառ-

կած է : Հիւանդութիւնը դժեբեք է վեր աշխատել է յոգնածութիւնը : Բժշկական խմբագրութեան է : որ թիւերէն խմբագրելը աստիճանակ տեղադրանք հրատարակ աշխատելու և մի քանի կազմակերպութեան է անպապող ուղեղորոշ օժակէյշտէյթ, միտ ժամանակ տեղադրանքն » :

Առաջընթացին. մենք կը փութանք ըսելու որ Պ. խմբագրի հիւանդութիւնը «Տարագր» լոյս տեսնելուն արդեւ պիտի չլուայ : Վասն զի ըստ նոյն յայտարարութեան «Թիւերէնը թէ բարձրագույն և թէ նիւթագույն լուրովին ապահովուած են և խմբագրութեան կազմէ մտնուէ » : — Փափաքելի էր որ այդպէս լինի և նորա հիմնադրին խաղաղայութիւնը զգալի չլուայ : — Berberis L. Ռուսահայ («Ինտելիկէն» զառարկաբար կը լուրդորէ որ իմաստակութեամբ անտարբեր չլուան կրօնքի և համառոտ, և այդ առթիւ ցոյց տալ հայ ժողովրդեան կրօնական լինելն : Այս պրակին մէջ համառոտ տեղեկութիւն կայ իտալ հռչակաւոր Վէրսիի մասին : Հանդուցեալ երաժշտագործործերէն՝ ամենէն աւելի կը գովէ Բիկոյեղտտոն և Ալտանի եւ առհասարակ յանձնի Վերսիի ինչ նկատելի վերաբերական սորմը : «Աստղ ժամեր» վերնագրի տակ գտնուող մանր տեղեկութիւններէն հետեւեալն կը յիշենք :

« Լուսմ է, որ Պետերբուրգի Նախարար մէջ մեք է մեկ հիմնի մի ընտելութիւն, Ռուսայի Հայերի մէջ իտալեանութիւն տարածելու նպատակով և թէ այժմուս այդ ընտելութեան խմբագրութեան կ'աշխատէ » :

Ռուսոյ այդ զարգացեալ միջավայրի մէջ, արդեօք տեղացի ազգայնոց մէջ պիտի կարենանք

յաջակելի մասնաորական սխալումն տեսնել : — «Իլլիւտրացիոն» որ առաջին պրակը կը խմբագրակէ երկու ձեռագործ Ս. Գրոց զարգանկարներ (Գար ժի. Ժի.) Զէյթունցի, Զէյթուն, Խալէն, Խալէնցի, Կակուի որոց ապագրութիւնը այնքան շատ յաջողած չեն : Ամենէն ուշագրաւ յօդուածն է Զէյթունի աշխարհագրական դրից նկարագրութիւնը :

ՄՈՒՐԱ. (Թիւ 1. 1901). Այն «Մուրա»ը չէ զոր այս էջերուն մէջ շատ անգամ անաւանութեան զրուստներ ու քննադատներ ենք : այլ հին անուան տակ նոր և խանդավառ աշխատողներու ձեռք նոր «Մուրա»ն է զոր մը համառոտ քննութեան կ'ենթարկենք : Բայց նորին զեռանցած չենք ուղիղ ապրախտ մեկ մտնելով հիշի ինչ զիւնքն : Հին «Մուրա»ն հիմնադրի Պ. Ա. Արարատեանց՝ որքան որ աւելնայ իր պարտաւելի կէտերն, բայց չենք կարող չխոստովանելու անոր աստեղակարար և աւելի, խմբագրական պաշտօնավարութեան (Եթէ կարելի է ըսել) լուրջ զեկավարութեան արդիւնքը : Պ. Արարատեանց հիշէ, և որ հայ մամուլ մէջ զրական նորութիւն մը չէ տեղեկած, բայց որքան որ հնար էր աշխատեցուն իր թիւերով ազգային և հանրազգային զրականութիւնը հանդիսի մը պահանջում և ուղեղութեան հրատարակելով ստուարի հայ լրագրական մամուլ, Հին Մուրանի տարի և վատ կողմերու վրայ ծանոթանալ կարելի չէ մեր թերթի այս բաժնին մէջ : Այժմ անցինք նորին : Կեանք ալ «Մուրա»ն չաւրջը հուսաւած են ծանօթ դրիչներ, և առաջին պրակին մէջ խոստացուած աշխ-

խոտակեցներէն քիչերն միայն չեն դետեղած իրենց յօղուածները : « Մշակ » ի մէջ ծանօթի հրապարակագիրն է, մի վէպով կը պատկերացընէ դաւաճողի հայտնի միամտութեան և աղիտութեան աստիճանը : Իր վէպին նիւթ առած է կենդանի բնական դուռն իջած մի այծեարած հովիւ : Ընթերցողը կարողալով այդ վէպն իր տարակուսի նոյն այծեարածին ծայրագոյն պարզուկ խառարամտութեան վրայ : Վիպաանին այդ դրութիւնը որքան և չպիտանայ անհետաքրքրական է, սակայն ո՞ր յստակ ու պարզ է, զուրկ երեսակայութեան զգեստ և ճաշակունք : Այս սիւնունյի խմբագրին Մխիթար Աբրահամ վրայ գրած կենսագրութիւնը՝ շատ հետաքրքրութեամբ կը կարդացունի շնորհիւ կենսագրի յատուկ զգոյն եռանդուն և աշխուժ նկարագրութեանը : Յօդուածագիրը իրեն դրութեան աղբիւր առած է մեր պարսպանէն լոյս սեռած այն ամէն դրութիւնները որ կը պատմեն Մխիթարայ վարքը : Ի մեզ համար որքան իր պատմածներուն մէջ նորութիւն չի գտնուի, բայց անոր ընթերցումը կը յանձնենք մեր այն հասարակութեան մոծ մասին, որ կը հեռաբերուի Մխիթարով : Եւ ան տարակույս անով զո՞հ պիտի մնան, վասն զի (եթէ կարելի է այդ առակին մասէն եզրակացընել) այն անաչառութեամբ կը պատմուի պատմութիւնը և ձգող ոճով օժուած է : Գնահատելի է Պ. Մալխասեանցի մի յօդուածն, որով կը խօսի նորաստեղծ հայ քննադատութեան մասին և կը դրուատէ (եթէ կը ներսին՝ քիչ մը չափազանց) այդ անաչառութեան աստատոյցներն և անոնց յեղաշրջական աշխատութիւնն, այդ առթիւ կը յիշէ առանձն կարգ քննադատները մուսուլմանութեան առով երկրորդականները՝ բայց ոչ ամէնը : Մ. Խորեանցին քննական գիտութեամբ իրաժողովն բնականորէն կիսով չափ պայտազան և հակառակորդ է : Բայց միշտ սիրելի անաչառութիւն մը ցոյց կու տայ : — Խնամքով գրուած են մի քանի նոր հրատարակութեանց մասեռնախօսական յօդուածներն : — Սղատակար կը գտնենք Ա. Քա-

յանբարի « Տնտեսական հարցեր » վերնագրով յօդուածն : Այս առաջին պրակը կ'առարեալ հանդիսի մը պահանջէն աւելի մի ասուար զրգի բազմակողմանի հետաքրքրական բովանդակութիւնն ունի : Այսպիսի հանգէսներու վերածնունդը մեր դրականութեան համար փառք է : միայն կը մնայ որ ժողովուրդը կարենայ տապալել իր փտած բարքերէն մին անկարծադարձադուրիները և ձեռք կարկանդակնոր « Մուրծ » ի եռանդուն զրիւններուն :

ՄԵԿԱ . — (1-36). Լրագրի առակին թերթը նուիրուած է նոր տարույ : Մամուլ վերնագրուակ, լրագիրը կը վերլուծէ « Մեր աղբը և բարքը 1800-1900 » յօդուածին : Յօդուածագիրը մեզ բոլորովին համակրեմէք չի գտնուիր, և անկայն կ'ընէ դունի ազգիս գրական անկողնի զոր ծանօթ պատմաաւելու կը վերագրէ : Բայց մինք չենք կարծիր որ « Մշակ » ն ալ նոյն խուռտի յեմարանը գործածել : Հայկազեան բառարանի և անոր նման լայնածաւալ հեղինակաւոր գրքերու հրատարակուելու ժամանակն անկողնի չի համարիր, այլ ներկայ, վասն զի լրագիրները ամէն յետաձգող եղբ մտնելով, դրական յեղաշրջում որ յուսով կը բերեն : — Երանելի՛ մխիթարանք ! (3) Իր մի քանի յօդուածներով կը ներշնչէ օգնել խեղճին աղքատին : այն « Մշակ » ին դրուատելի յատկութիւնն է : (3) կը գտէ :

« Աշխատենք, որ մամուլը կարողանայ ընդարձակ կեդրով արտայայտել ժողովրդի այն գտնանքները, որոնք պէտք է նպատակն նորա տառալիւնութեան » :

Բայց ո՞ր են այդ աշխատողները : միայն պարբերական մամուլը կարող է ժողովրդեան յառաջդիմութեան նպատակը, ոչ ժողովրդեան գիւրամիքանակի զրգիւր ալ պէտք են : Բայց ո՞վ պիտի հրատարակէ : (4) « Մամուլ » կը խօսի КАРКАЗКІЙ ВѢСТНИК և ուս մամուլի այն յօդուածներու վրայ որոնցով ամօտալիւրը ուստայայ դրականութեան մասին պետութիւնները անքան է : Լրագիրը այդ առթիւ

ովսանայ կը գտէ արտասահման մի ամապիւրի գործածած աշխարհաբար լեզուին, այդ ուսանայի շշուկը մեր տակն ջին մէջ մինչդեռ արձագանք կու տար : Ընդունեցանք նոյն ամապիւր վերջին թիւը : Ինք կարողալով խմբագրական աշխարհաբար հետեւել մի քանի տղերն, « Մեր հրապարակական լեզուին տեղիս տեղիս ցոյց տուած » : « Այս յանձնայն դիպման մեր դիտաւելբը չէ » : « Եւ արդեաք անկարելի է » : « Գրաւորեն անկարելի մինչեւ աստորա աշխարհիկ բարբառ » : Ինք չի կրցանք « Մշակ » ի լեզուաբանական ճաշակունքի վրայ գաղափար մը կողմիւ : Մեքենաբար դրուատել կամ քննադատել մի գրական գործ այդ « Մշակ » ին համար չէ : 8. Ստղարիկ մանրամասն կը նկարագրէ Պաշտի Հայոց թատրոնական ներկայացումները : (5-6) « XIX դարի սկիզբ » հանդուցեղ զարկ վրայ մի գեղեցիկ լատուգական է Հ. Ասադբեկեան : — Ս. Վ. Տ. Արքանաւման ամփոփ կերպով նկարագրած է Հռովմայի Anno Santo հանդէսը արարողութիւնը : — (7-10) կը կարդաք Է. Օժէկոյի « Թարգման » անուամբ մի գեղեցիկ վէպն : Եւ է նկարագրել հռովմայեցի ծերակաւտի անգամ թրագլխար մահուան : Այդ դատապարտեալը աստուածներուն և հօգուտ անձնութեան մասին ցոյց կու տայ թերեհաստութիւն : օրհասական վերահիկ մէջ այդ հոգեբանական խնդիրներու մասին տեղեկութիւններ կ'առնու իր մերձաւոր իմաստարկի փիլիսոփայէն, որ ժամանակին իմաստաբար չհամարու հարկաւորութեամբ կը խօսի : Վերադարձը գրառապարտեալը գեղեցիկ սկզբանց տէք մի անկ կը ներկայացընէ : Եւ մեր բառանկ վկայ հետաքրքիր խօսքերը, զոր օրհասականը կը պատասխանէ իր իմաստասիրի հարցման :

« Այն եւ մամուլը, Դեմաքրիս... որ եթէ նիւթի հիւլէնքի այն անգամ... որ իմ մարմինն եր... կարողանալ հարկի անգամ ի մի ձուլել նոյն ձեւով... եւ հարկի անգամ եւ այնպէս, ինչպէս այժմ արեւի, վաղուան կը քայլայելի այդ դաւաճանք... Էմբարանութեան, քա-

բիւր, ներգաշնակութեան և արշա-
րութեան համար... »

Այս վէպը Մենէլզիէի Quo-
vadis-ը հաշվող մեզ կը ներշնչէ
իր նիւթին հետաքրքրութեամբ
և հոգովեակաւն բարուց նկա-
րագրութեամբ: — (11) Այս մի
նկարագիր անցեալ տառայ վեր-
ջին ամսոյն Հոգովմայ Արկա-
դիայի կանառին մէջ՝ Արքե-
պիսկ Բ. Բուպեանի հառախո-
տութեան: Բարձրաստիճան հա-
ռախօտը, մեծանուն հանդիսա-
կանաց առջեւ՝ Հայ. եկեղեցւոյ
նախին արք. հարց վարդապետ
առեթեան դրուատիքն հառեթն
(12) Արեւմտեանը գործնական
աշխատութեան կը հրահարէ
գիրականաց երկտասարգները և
օրբորգները: (13) Լրագիրը « Ա-
րարատ » ամսագրի « Քաշանա-
յական խնդիր » անուամբ գրքի
վրայ գրած քննադատականը
շատ ողորմելի կը գտնէ, և միթէ
կարելի՞ էր նպատաստւոր բան մը
յուսուլի (14) Տ. Բ. կը քննա-
դատէ Ս. Շահագիրզեանի « Գի-
շողութիւններ վարդանանց » և
Ջուսխեդիի « Ջուսխեթ ա-
ղետ » գրքերը: (15) Իրաւամբ
կը դրուատէ մեծ արքայեր Զա-
նեանը, և « Մշակ »-ի այդ ան-
ձին վրայ յեղեղած այնքան
դրուատեաց նպատակն է իմա-
ցնելու Հայ հասարակութեան որ
Զանեանի իրքեւ բարեբար շատ
եզակի աղպար մըն էր և որուն
սխալապիւ բնաւ պէտք չէ մո-
ռանալ: — (16) « Մամուլ »-ի
բաժնին մէջ հանդուգեալ Տիւ-

սաբը ցոյց կու տայ Ռուսա-
հայոց, և կ'ողջայ որ իրենց հա-
նարակութեան մէջ իգական սե-
ռը դրականութեան անտարբե-
րէն: — (17-18) Վերլուծելով
Վ. Պաշտոյ թերթերէն միոյն մէջ
դաւառացիի մը արտունակ Մա-
քաճաղքին մէջ հարկաւոր
անցնելու գրականութեան և լե-
զուին վրայ, լրագիրը հետեւեալ
հիշէ խորհրդածութիւնը կ'ընէ.

« Կ. Պաշտոյ գրականութիւնը գե-
լով դարձաւ լրագրական, ընդհա-
նութեան տեսակիտից անհանա-
ւել: Կարողեով իր բոլոր նիւթերը,
նա ընկաւ լրագրային մի քառի մէջ,
արդէ քայլերով զիմաց ինչ դարձա-
րին: Պարծեցաւ թէ մի նախանձիկ
հարստութիւն է: Բայց այսօր ինչ
հիշ տեսնուի: — Պարագում միայն
« Լրագրային հարստութիւնը » այս
աստիճանին է նստել, որ դաւառա-
ցիները չեն նստանում պոսեցիոնե-
րին, պոսեցիները՝ դաւառացիե-
րին: »

Բ. Սաղաթիկ կը նկարագրէ
Պաշտոյի թատերական ներկայա-
ցումները: Բայց ամենէն աւելի
հետաքրքրական յօդուած « Մե-
նուստ արքայ » վերնագրով վէպն
է զոր գրած է ռուսահայոց ծա-
նօթ վիպասաններէն Պ. Ա. Ա.
Ասրոնիսեան. վիպասանին այդ
նոր վէպը ընթերցողին նողկան-
քը կը հրահարէ Փարիզու փո-
ղոցային վառաշոտ արեւելի
վրայ և զուխը սովաւրէն աղ-
քատաց, որոնցմէ մին իր վէպին
դիւցացան է. մի ծերունի կմախք
դարձած լքեալի մը կենդանի

պատկերը ընթերցողին կը ներ-
կայացընէ. այն թշուառութիւն
անողորմ բեռան տակ ընկեալ
և խորտակուած ման կու զայ
Փարիզու շուկաները և երբ ոչ
տիկին առար թանգիմ անոր ոչ
դրամութիւն կու տայ նա ետ կը
դարձընէ և թշուառութեան իր
մէջ կուտեալ իրաւացի զայրու-
թի մաղձը դուրս պոռթկաւով
կ'իմացընէ թէ նոյն իսկ քաղա-
քակրեալ միջավայրի մէջ թը-
շուառները ինչ աստիճան խղճա-
լի կեանք կ'անցընեն. երկա-
լի տեւեր իր քարոզը՝ մախա-
ղէն կը հանէ իր հարազատ
տղան գիտիւր զոր թաղելու կը
տանէր, անոր մայրը քաղցէն՝
անկողնոյ մէջ իր տանիքի և
նոյն տղան նոյնպէս անօթու-
թեան զոցած է իր այսուքները:
Գարհուրելի տեսարանը ոստի-
կանութեան միջամտութեամբ
կը վերջանայ: Մենք շատ հա-
մառատութեամբ պատկերացինք
Ա. Ասրոնիսեանի վէպն որ
« Մշակ »-ի երկու թերթերու բա-
նասիրական բաժնիներու մէջ
ամփոփուած է: Առհասարակ
« Մշակ »-ը մեր ընդհանուր լրա-
գրութեան մէջ եզակեան առա-
ւելութիւն մ'ունի իր ասոր նման
ուրիշ ինքնագիր կամ թարգմա-
նածոյ գեղեցիկ և հետաքրքրա-
կան համառօտ վէպերովն և « Մա-
մուլ » բաժնին մէջ քննական
տեսութիւններովը: — Գիշալ
պատկերու վերջնոյն մէջ կը
գտնուի նկարագիր Պաշտոյ վեր-
ջին մեծ հրեշտին, որ շատ զքժ-
բաղդութեանց պատուաւ եղաւ:

ԹՐԲԱՀԱՅ ԹԵՐԹԵՐ

ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՎԱՃԱՌԱԿԱ-
ՆԱՅ: (1-2-3-4). — Միջոցե-
ն Գողթալ ներկայ գրական ա-
պարիզի մէջ անընդհան նորա-
ծին և հին թերթերու շուարեալ
մարդկայութիւնը և տեղա-
տուութիւնը կը տեսնենք, ու-
րաւ եւք բռնել որ երբեմն այդ
տարօրինակ շարժումը գեղեցիկ
արգասիք էր կը թողնէ ինչպէս
Պ. Սիւնիք Ֆոնդիքիանի վաճա-
ռականաց յառաւի թերթը: Ըն-
թերցողն կարող է զուշակել որ
այս թերթը իրեն գրական մի

գործ չենք գտնիր, այլ իրեն մեր
վաճառական հասարակութեան
օգտակար և կարեւոր հրատա-
րակութիւն մը: Այս մասնագի-
տական թերթին նպատակն է,
ցոյց տալ թէ ինչ է վաճառակա-
նութեան աշխարհը, դերը և
վախճանը, յիշեցնել թուրքոյ
պետական օրէնքները, տե-
ղեկութիւնները տալ Գաղղիոյ,
Անգղիոյ և Գերմանիոյ այն օ-
րէնքներու վրայ, որոց անմի-
ջական պէտք կընան ունենալ
նոյն երկիրներու հետ առեւ-

տրական յարաբերութիւն ու-
նեցող անձերը: Վերջապէս այս
նորածին թերթին մի միայն նը-
պատակն է պարզել մեր վաճա-
ռական հասարակութեան առե-
ւելուրդ վերաբերեալ ամեն կա-
րեւոր գիտութիւնները: Այս օրա-
գրին համեմատ մեր առջեւ գը-
նուած չորս պրակներու մէջ կը
դասնենք նկարագիր վաճառակա-
նութեան արհեստին, անոր առհ-
մանին, նպատակին, պատմա-
կան տեսութիւն մը թուրքոյ
ծովային վաճառականութեան

վրայ, զործնական զստ գրադիր պաշտօնին. ամփոփ տեղեկութիւն առեւտրական օրէնագրէն առնութեան նամակադրութեան հաշխարհագրութեան վրայ, նկարագիր հայտնագոյն մեքենայի: Ազգային լրագրութեան մէջ իբրեւ մասնագիտական հրատարակութիւն այս տիպար թերթի ծնունդը սիրով կը բարեկեցեւեալ հ կը փափագէր: Եր մեր հասարակութեան մեծ մասը որ վաճառական է, բարեօժար կերպով քաջալիրէ այս թերթին ձեռնհաս խմբագրեր:

ԲԻԻԶԱՆԴԻՈՆ (1292-1317). — Թրքահայ լայնածաւալ եւ ժողովրդական թերթիս առաջին համարը, ընդհանրապէս տեսութեան մըն է քամանոր վրայ, եւ այդ նիւթին վրայ Ո. Չ. Սարափ եւ Խ. Գ. Լեռնեանի յօդուածները նկարագրական գեղեցիկ ոճ մ'ունենէր: Մարաղայի կրթական ընկերութեան և անոր վաճառ վարժարանի ծրագրի վրայ բաւական տեղեկութիւն կու տայ: Այս պրակով կը վերջանայ Լորտ Թողլերի Ազատական հասօթ թարգմանութիւնը: Կըշառնունակութիւն Գաղտնիքի տը Մարգէ. բէնի «Բախարն Զահր» անունով վեպը: (1295) 30րդ դարու քաղաքական վերջ տեսութիւն (և 94-95): Ամփոփ տեսութիւն երզնկայի Հայ հասարակութեան վրայ (1294) Կարիւր տեղեկութիւն Ռուսահայ եկեղեցւոյ մատակարարութեան մասին: Մի քանի խօսք Մ. Մաւրեանի մասին: (1295) Տեղեկագիր Խոյմի Հայ եկեղեցւոյ: (1296) Գիտելի իրեն յատուկ կրօն: Հարստականական ոճով կը ճառէ Ս. Մանդեան վրայ: Թե՛ Լապիճնի, վերջական ոճով ծննդեան պատմութիւնը կը գրէ: (1298-1317 թրեկ) Խմբագրութիւնը ընդգրկած տեղեկութիւն կու տայ հանդուրեցող վերջորին Անգլ. Թագուհւոյ վրայ: Պ. Բ. Քիչեան իր այս և ասոր նման ընդարձակ յօդուածներով ցոյց կու տայ իր ձեռնհաս քաղաքագիտական և պատմական գիտութիւնը: Թ. Ք. Տ. Խաչմանեան տեղեկութիւն կու տայ Ամերիկայի հայաբնակեցեալ քաղաքի մը վրայ: Նկարագիր Մ. Մամուրեանի

յաշխարհագրութեան: (1302) «Պարսեց ճահի ծիրմանը» կովկասի Հայ եկեղեցիներուն սեփականութեան դատը» Տփղիսի բարեօրոշմական ընկերութեան պարահանգիստ: — (1306-1313) Մարկոս Աղաթան Եպիսկոպոս ճանաչութեան ու երկու կողմանցութիւն, նախնական և Հայ, եկեղեցւոյ մէջ, բերասունեկութեան առաջին դարերում» վերապիր յօդուածով, ընդարձակորեն կը խօսի եկեղեցական սրբապան պաշտօններու և պաշտօններու վրայ յօդուածով ըսեն նպատակն է, ցոյց տալ թէ նախնական եկեղեցւոյ կարգ և կանոնը՝ ժամանակին յառաջանալով՝ փոփոխութիւններ կրեր են: — (1309) Տեղեկութիւն Տփղիսի Զորահանգի, Թափրի և Անաթոլիայի սոյլի: — (1312) Տ. Տ. Գաբամանեան Տեղեկ Ս. Տիւսարի գրական գործունէութեան վրայ համառոտ տեսութիւն մը հրատարակած է: — (1314) Կ. Ստեփանեան՝ համառոտակի կը գրէ Տ. Յ. Տէւեանի, Տիրացու Գրիգորի Տէր Մարգարի եւ Ս. Յ. Պապականեանի կենսագրութիւնները: — (1316) Խմբագրութիւնը կը խօսի Պաղատի մեծ հրդեհի վրայ: Այս պրակին կը սփռի (և 1317) Թ. Խաչմանեան յայտնի ընդունալ քաղաքական քննութիւնը, եթէ կարելի է ըսել՝ նկատմամբ ներկայ օտարագիր հայագիր տաց շատ պարզմտութեան կ'ընդգրկէ Magister dixit: Մենք ուրախ ենք որ Կ. Պապով մէջ գտնէ Պ. Խաչմանեանը կը կարեւորութիւն կու տայ բանս, սիրական լուրջ ու կարեւոր ուսման և հետաքննի աշխատանքի մը մակն է իր յօդուածները, ու համեմատութեամբ իր միջավայրին և միջոցին, կրքունեք ըսել՝ դասական կերպով կը գրէ:

ԱՐԵՒԻՏԻՔ. — (4322-4347) Լրագրիս առաջին պրակի նոր տարւոյ մասին ոչ մի բան չէ գրած. սիրգրի յօդուածն ծիւղւեցն է ոչ հետաքրքրական իշխակցութիւն է: Բայց մի եւայն պրակին մէջ կը գտնենք զառնաներու ոչսիրահար թիւիչներու պաշտպանողական յօդուած մը, որ հետաքրքրական

է: Լրագրութիւնը շատ անգամ առիթ ունեցած է մեղադրեցուլայն հայ բողիչները որ գաւառի հայ հասարակութիւնը կը զրկեն իրենց արհեստի ակազցութենէն: Բայց լրագիրը կը յայտնէ, որ պատահական գաւառացիներն, զոյսն զի աւելի օտարագիր բողիչներու դիմելով՝ բնիկ ազգայիններու երեսը չեն նայիր: Արեւմտ ազգային բողիչներն ալ չէր չեն հայ գրագիտաց վայելած ազգային անտարբերութենէ կամ օտարամոլութենէ! — (4329) Պերլինի իշխակցի մը համառոտ յօդուածով մը կ'արդարացրէ հարուստները, որոնք գրագիտաց մեկնեալ չեն ըլլար: Վաղցի զի իրենց խնամքով պատրաստուած գրքեր չեն ներկայանար: — (4331) Նշանաւոր Պապուս Համարար. հայ երաժշտ վրայ ամփոփ տեղեկութիւն կու տայ: — (4334) Գեախտեանի յօդուած մը կը կարգաւոր հանդուրեցող անունին դատարարական Տի Տիկին Մատանարի մասին: — (4335) Վրոյր մի քանի նոր Ողացոյցներու մէջ գտնուած ժամանացութեան և պատարագի վերաբերեալ երգերու տարբերութեան վրայ գիտութիւն իրենց կ'ընէ: — (4337) «Բաբերգի վարժարաններու շուրջը» Մ. Սանտան: — (4338) Կ. Որդերեան գեղեցիկ կը նկարագրէ արգիւսեալ խմբագիր Մ. Մամուրեանի մասը: — (4340) Գննութեան և ուշադրութեան առարկայ եղած Վաղարշապատայ Զաւարթնոց եկեղեցւոյ շինութեան Նկարագիրն կը կատարէ, տալով զոչացուցիչ տեղեկութիւններ. ըստ իշխակցին՝ նոյն շին եկեղեցին չինգ խորան ունի: Փափաքելի էր որ այս խոստ հետաքրքրական հնութեան վրայ Ռուսաստանի թերթերը լիովին տեղեկութիւն տային: — (4340) Մ. Փանոսեան Թագաւոր անուանի Ս. Յով. Ոսկերեան վանքին վրայ հետաքրքրական տեղեկութիւններ կու տայ: — (4341-4343) «Գրիգէն Պապագիտ» — (4342) «Բաբերգի վարժարանները Մ. Սանտան: Մենք ներկայացուցինք Պատ. «Արեւելք» թերթի տարւոյն առաջին ամսունքն մէջ բովանդակած յօդուածներէն ամենէն կարեւորները, փութանք

բանու որ նոյն լրագիրը կը բռնվազակէ նաեւ արեւմտեան գրականութենէն թարգմանածայ ուրիշ ընտիր յօդուածներն Քայց «Արեւելք» ընդհանրապէս ուշադրութեան արժանացած է իր հրատարակած գաւառի անշարժական յօդուածներով և բոլոր ներկայ և ապագայ պատմութեան համար ունին իրենց յատուկ կարեւորութիւնը:

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ. — (568-595)

Պոլսահայ այդ ամենեւեմ լրագիրը՝ երթալով ժողովրդեան մէջ ծաւալելը գտնէ՝ շնորհիւ անոր ըզմականած քաղաքագրական լուրերուն: Յետ «Բիւզանդիոն» ի բրերու քաղաքագրական թերթի, ամենէն առատ տե-

ղեկութիւն առաջն և Սուրհանդակն է. անոր մէջ *Լեռնոցի* քաղաքական տեսութիւնը որ ընդհանրապէս անպակաս են՝ (571) Կը զրուստէ Մ. Մամարեանի գրական արժանիքը: (572) Կը կարգաւք Տիւստիկ համառօտ կենսագրութիւնը: (575) Ք. Ոսկերիլեան ազոց գաստիարակութեան վրայ ամիսիկ կերպով էլ գրէ: (576) Մ. Մամարեանի վրայ կենսագրական տեղեկութիւններ: (578) Սարգիս Կիւլպենկեանի համառօտ

կենսագրութիւնը: (583) «Տեսութիւն մը Վանայ վրայ» (591) Թալաւոս-Կետարիոս: (592) Այս պրակէն սկսած է քիչ գիրք իր ծաւալը սկսած է քիչ իր մեծցրելը: — Համեմատութեամբ «Սուրհանդակ» ի նշալ գնոյն՝ թերթը հայ հոգաբարկութեան առատ գրական պայար մը կու տայ: Միայն փափագելի էր որ պատ խմբագրութիւնը՝ զոնէ շարաիք երկու անգամ՝ ազգային գրականութեան վերաբերալ յօդուածներ հրատարակէր. այն տան իմ համեմատ կարծեալ համեմատ անտարակցոյ նոյն լրագիրը ոչ աւելի կարեւորութիւն կ'առնէ:

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԹԵՐԹԵՐ

ԳՈՒԹԱՆ. — (Թիւ 1)

Յանք «Գութան» թերթի առաջին պրակը. զոր քննելով և կարգաւք և՛ ժողովրդէնք բանու՝ որ այսպիսի ժողովրդական օգտակար թերթ մը աւելի մշակ դասակարգի մօտեցն էիէ հրատարակուելը՝ կրկնապատիկ օգտակար կ'ըլլար և ուսելի մեծ ընդունելութիւն կը գտներ, քայց յուսանք որ Ռուսահայ և Թըրքահայ թերթերու աշխատական յայտարարութեամբ՝ բնաշխարհի մեր հաւարակութիւնը՝ կը լսէ իրեն մի միայն այն կարեւոր թերթի լուրը և անկից և՛ օգտուելի տորվելով երկրագործութեան, կենդանաբուծութեան և գիւղատնտեսութեան ամեն գիւղերը: — Առաջին պրակով խմբագրութիւնը կը յայտարարէ որ «Գութան» ին զուտ նպատակն է.

«Արթնցիկ և տարածիկ մեր ժողովրդին մէջ, հողագործութեան և արտաւտներու նաշակը, շուալ գործնական ժողովրդային դպրոց մը, մասնաձեւ ընել մշակութեանց քաղաքային եղանակը, դիտական նորութիւնները և արտաւտներու նկայ յառաջդիմութիւնը»:

Գովելի՝ նպատակ. և անտարակալ թերթի խմբագրութիւնը պիտի աշխատի իրագործելու այդ ծրագիրը: Եւ քանի որ նոյն իսկ Փարիզու Էնսիկլիքի Բառթեոսի անորէն է. Տիւքլու թերթի խմբագրին ձեռն հասուցութեան լեզվին երաշխաւոր է, կը յուսանք որ «Գութան» կը դիմարդէ լրագրական ծանօթ անվարձատրութեան խորակին և քաղութեամբ յառաջ կը վարէ իր սկսած օգտակար ձեռնարկը:

ՀԱՅ. ԵԿԵՂԵՑԻ. — (11)

Արտասահմանի այս կրօնական

և պատուածաբանական թերթը շնորհակալ լինելով մեր անաշխա բննադատութեանց, յառաջ կը վարէ իր ուշադրութիւնը զոր կը խոստացայ քարեկարգելու, աւելով իր ընթերցողաց աւելի մշակուած յօդուածներ: Իր վերջին պրակի ներկերն են.

«Կենսիկ Յիսուսի: — Կրօնի Առաքելոց: — Ս. Գ. Լուսաւորի: — Փարսկ յանտեսակութիւն Տիւստի: — Պարսկատանի և Նիզիստանի Առաջնորդութիւն: — Նամակ Ս. Երեսօղման: — Մրցանակ»:

Խմբագրութիւնը իր համառօտ խմբագրականով՝ ուրախութիւն կը ցուցնէ որ մենք մեր դիտողութիւնները առանց խտրութեան դնելու կ'ընենք: Մենք ալ մեր կողմէնք պիտի միմիկութեանք՝ եթէ փոխադարձաբար ըլլաւր այդ քաղաքագրական շարժումը: Հ. Ս. ԵՐԵՍ.

ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՓԵՐԹԻ. Յ. ԻՍԿ. — «Որդուն» ի մասին որտաղին շնորհակալութիւն Մենք արդէն գուշակած էինք որ անդաքի Հայ դպրութիւնը կարող չէր Պուլժարներու մի աւրանէն ինքզինքը զրկելով՝ թշուառ որդերուն լուսայիկ մը պարգեւելու:

Կ. ՊՈԼԻՍ. Ա. ԱԼՊՈՍԱՍ. — Շնորհակալութիւն թերթի մասին. ընդունեցանք ամենն ալ.

փոխադարձ կ'ընդունելք: Կը հաստատենք Ձեր իրաւացի դիտողութիւնները. կը օգտանենք:

ՊՈԼԻՍ. Գ. ԻՍԿ. — Շնորհակալութիւն Ձեր գրականաց: — Ունենէն վերջին կը զարմաննէր: Իսկ առաջինները անանկին լոյս կը տեսնեն:

ՊՈԼԻՍ. Վ. ԳՐԱԲԱԳ. — Ձեզմէ գատ նաեւ ուրիշ շատերը նոյնը յայտնելով՝ պիտի կ'ընեն ներք անկեղծ լինելը: — Մին կը պատահէր, արդիւնաւորին: Ձեր որդ Հասցեն յիշցէք, այն տանն ուղղակի կը ստանաք: